

Jerzy Skorupka

Udostępnienie akt sprawy podejrzanemu

I. Ogólne uregulowanie dostępu podejrzanego i jego obrońcy do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym zawarte zostało w art. 156 § 5 k.p.k. Stosownie do wymienionego przepisu, w toku postępowania przygotowawczego stronom, a zatem podejrzanemu (art. 299 § 1 k.p.k.) i jego obrońcy udostępnia się akta, umożliwia sporządzanie odpisów i kserokopii oraz wydaje odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kserokopie tylko za zgodą prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Z przepisu tego wynika, że uprawnienie do żądania udostępnienia akt, przysługuje podejrzanemu w toku całego postępowania przygotowawczego. Przepis ten nie wskazuje żadnego terminu do złożenia wniosku o udostępnienie akt sprawy. Uprawnienie podejrzanego do żądania udostępnienia akt sprawy obejmuje zatem etap od przedstawienia zarzutu popełnienia przestępstwa do zakończenia postępowania. Żądanie udostępnienia akt na podstawie art. 156 § 5 k.p.k. nie zostało też obwarowane jakimikolwiek warunkami. Przepis nie wymaga więc spełnienia przez podejrzanego żadnych pozytywnych przesłanek umożliwiających uzyskanie dostępu do akt sprawy.

Realizacja przez podejrzanego wymienionego uprawnienia uzależniona jest od zgody prowadzącego postępowanie przygotowawcze. W zależności od organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze (prokurator, policja, inny uprawniony organ), legitymowanym do wyrażenia zgody na udostępnienie akt sprawy podejrzanemu będzie funkcjonariusz tego organu (art. 93 § 3 k.p.k.).

W art. 156 § 5 k.p.k. nie zostały określone żadne przesłanki odmowy udostępnienia akt, jak choćby tzw. „interes śledztwa”. Na ewentualne przesłanki odmowy dostępu do akt sprawy wskazuje natomiast art. 156 § 4 k.p.k., stosownie do którego, jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo ujawnienia tajemnicy państwowej, przeglądanie akt odbywa się z zachowaniem rygorów określonych przez prezesa sądu lub sąd. Choć z treści tego przepisu wyraźnie wynika, że znajduje on zastosowanie w postępowaniu sądowym, należy przyjąć, że niebezpieczeństwo ujawnienia tajemnicy państwowej może stanowić podstawę odmówienia udostępnienia podejrzanemu akt sprawy również w postępowaniu przygotowawczym¹. Przepis ten nie wskazuje, aby udostępnienie akt bądź odmowa ich udostępnienia mogło nastąpić jedynie

¹ Por. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2004, s. 661.

w wyjątkowych wypadkach². Z art. 156 § 5 k.p.k. nie wynika też, na jakiej podstawie winno być oparte przekonanie prowadzącego postępowanie przygotowawcze o udostępnieniu bądź odmowie udostępnienia podejrzanemu akt sprawy. W każdym bądź razie, wobec tego, że decyzja o odmowie udostępnienia akt nie stanowi orzeczenia, nie znajduje do niej zastosowania art. 92 k.p.k. Wprawdzie brzmienie art. 156 § 5 k.p.k. wskazuje, że decyzja o odmowie udostępnienia akt dotyczy dostępu do całości akt sprawy („udostępnia się akta”), lecz wydaje się, że nie ma przeszkód, aby decyzją odmowną objąć jedynie część akt, a nawet poszczególne dokumenty.

Decyzja o odmowie udostępnienia podejrzanemu akt sprawy nie jest orzeczeniem merytorycznym, a zatem wymaga formy zarządzenia. Jest to decyzja o charakterze incydentalnym, wydawana stosownie do aktualnego stanu postępowania. Podejrzanym w każdej chwili może ponowić wniosek o udostępnienie akt. Wcześniejsza odmowa, choćby podtrzymana przez prokuratora nadrzędnego bądź sprawującego nadzór nad postępowaniem przygotowawczym, nie stanowi przesłanki negatywnej do wystąpienia z kolejnym wnioskiem o udostępnienie akt. Wydanie zarządzenia uwzględniającego wniosek podejrzanego nie wymaga też zmiany, ani uchylecia wcześniejszego orzeczenia w tej kwestii. Wydaniu postanowienia w drugiej instancji nie towarzyszy także zakaz ponownego żądania (nie działa zasada *ne bis in idem*), ani też nie korzysta ono z powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*).

Przepis art. 156 § 5 k.p.k. daje prowadzącemu postępowanie przygotowawcze znaczną swobodę we wskazaniu faktycznej podstawy decyzji odmawiającej dostępu podejrzanemu do akt sprawy. Swoboda w określeniu podstaw decyzji odmownej podlega kontroli instancyjnej prokuratora nadrzędnego (art. 465 § 2 k.p.k. w zw. z art. 159 k.p.k.) albo prokuratora sprawującego nadzór nad tym postępowaniem (art. 465 § 3 k.p.k. w zw. z art. 159 k.p.k.). Jeżeli decyzja o odmowie udostępnienia akt podjęta została przez prokuratora, to zażalenie przysługuje do prokuratora nadrzędnego, natomiast gdy decyzję tę podjął nieprokuratorowski organ postępowania karnego, zażalenie przysługuje do prokuratora sprawującego nadzór nad tym postępowaniem. Wobec poddania decyzji w przedmiocie udostępnienia akt, na podstawie art. 156 § 5 k.p.k., kontroli instancyjnej, organ podejmujący tą decyzję obowiązany jest do sporządzenia jej uzasadnienia (art. 99 § 2 k.p.k.). Uzasadnienie zarządzenia winno spełniać wymogi określone w art.

² Odmienne P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.* s. 661; Zob. też M. Wąsek-Wiaderek, Dostęp do akt sprawy oskarżonego tymczasowo aresztowanego i jego obrońcy w postępowaniu przygotowawczym – standard europejski a prawo polskie, *Paestra* 2003, nr 3–4, poz. 65.

424 § 1 k.p.k.³. Przede wszystkim jednak, uzasadnienie winno wskazywać te okoliczności sprawy, które stały na przeszkodzie udostępnieniu akt. Pomimo to, kontrola instancyjna decyzji o odmowie udostępnienia akt jest utrudniona, żeby nie powiedzieć iluzoryczna, z powodu braku wzorca kodeksowego w postaci pozytywnych przesłanek wymienionej decyzji. Brak określenia w art. 156 § 5 k.p.k. pozytywnych przesłanek decyzji o odmowie udostępnienia akt sprawia, że w postępowaniu zażaleniowym brak jest możliwości porównania podstaw udostępnienia akt sprawy przywołanych w zaskarżonej decyzji z podstawami takiej decyzji akceptowanymi przez prawo.

Udostępnienie akt sprawy na podstawie art. 156 § 5 k.p.k. nie wymaga spisania protokołu (art. 143 § 1 k.p.k.). Protokół z tej czynności może być jednak spisany, gdy przeprowadzający czynność uzna to za konieczne. Dopuszczalne jest także udokumentowanie tej czynności za pomocą notatki urzędowej (art. 143 § 2 k.p.k.).

II. Kwestia dostępu podejrzanego do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym uregulowana została także w art. 321 k.p.k. Stosownie do art. 321 § 1 k. p. k., jeżeli istnieją podstawy do zamknięcia śledztwa, na wniosek podejrzanego lub jego obrońcy o końcowe zaznajomienie z materiałami postępowania, prowadzący postępowanie powiadamia podejrzanego i obrońcę o terminie końcowego zaznajomienia, pouczając ich o prawie uprzedniego przejrzania akt w terminie odpowiednim do wagi lub zawichości sprawy, określonym przez organ procesowy. Pomimo wyraźnego wskazania w treści cytowanego przepisu, że omawianą instytucję stosuje się w śledztwie, na mocy art. 325a k.p.k. znajduje ona zastosowanie także w dochodzeniu. W art. 321 k.p.k. mowa jest o zaznajomieniu się z materiałami postępowania, które jest pojęciem szerszym od zaznajomienia z aktami sprawy, albowiem poza zaznajomieniem z aktami obejmuje także zaznajomienie z materiałami, które nie znajdują się w aktach, np. z dowodami rzeczowymi przechowywanymi w depozycie. Uprawnienie do końcowego zaznajomienia się z materiałami postępowania nie zostało obwarowane żadną pozytywną przesłanką. Zatem, podobnie jak w wypadku żądania udostępnienia akt na podstawie art. 156 § 5 k.p.k., podejrzanemu nie musi wykazywać żadnych podstaw dla realizacji swojego uprawnienia. Wskazane w art. 321 k.p.k. istnienie podstawy do zamknięcia śledztwa (postępowania przygotowawczego), pouczenie o prawie przejrzania akt, określony przez organ procesowy termin zaznajomienia, nie stanowią pozytywnych przesłanek warunkujących końcowe zaznajomienie z materiałami postępowania, ale procesowe okoliczności, których spełnienia wymaga cytowany przepis.

³ Stosownie do art. 94 § 2 k.p.k. zarządzenie w swej treści winno odpowiadać rygorom postanowienia.

Przepis art. 321 k.p.k. nie wskazuje też żadnych pozytywnych przesłanek warunkujących wyrażenie zgody na końcowe zaznajomienie się z materiałami postępowania. Tym samym, w każdym wypadku złożenia przez podejrzanego wniosku o końcowe zaznajomienie z materiałami postępowania, prowadzący postępowania obowiązany jest wniosek uwzględnić i udostępnić wszelkie materiały w tym akta sprawy podejrzanemu. Podobnie jak w wypadku instytucji określonej w art. 156 § 5 k.p.k., decyzję w przedmiocie końcowego zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania podejmuje prowadzący postępowanie przygotowawcze.

Zaznajomienie podejrzanego z materiałami postępowania przygotowawczego wymaga spisania protokołu (art. 143 § 1 pkt 8 k.p.k.).

III. W literaturze wskazuje się, że kwestia dostępu do akt sprawy stanowi jeden z najważniejszych aspektów tzw. jawności wewnętrznej postępowania⁴, a zatem jawności wobec stron i ich przedstawicieli ustawowych, która obejmuje ogólnie pojmowaną informację o przebiegu i wynikach procesu w jego kolejnych fazach, w tym, m.in. dostęp do materiałów sprawy⁵. Zasada jawności obowiązuje na etapie postępowania sądowego, natomiast na etapie postępowania przygotowawczego dominuje zasada tajności. Prowadzenie postępowania na różnych etapach według odmiennych zasad procesowych znalazło wyraz właśnie w brzmieniu art. 156 k.p.k. Przepis § 1 tego artykułu podkreśla jawność postępowania głównego, zaś § 5 art. 156 podkreśla odstępstwo od tej zasady w postępowaniu przygotowawczym⁶. W literaturze podaje się również, że osiągnięcie celów postępowania przygotowawczego warunkowane jest, między innymi, zachowaniem w tajemnicy pewnych informacji, dowodów itd., co uzasadnia fakultatywność udostępniania akt w postępowaniu przygotowawczym⁷.

W literaturze wskazuje się też na związek dostępu podejrzanego do akt sprawy z zasadą prawa do obrony⁸. Podkreśla się przy tym, że kwestia ta podlega uwzględnieniu w kontekście art. 6 ust. 3 lit b Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁹. Akcentuje się też znaczenie dostępu do akt sprawy dla realności wykonywania szeregu uprawnień procesowych uczestników postępowania, w tym podejrzanego, podkreślając, że dotyczy to zwłaszcza sytuacji, gdy dla skutecznego wniesienia zażalenia na decyzję organu po-

⁴ Zob. J. Tylman, (w:) Polskie postępowanie karne, Warszawa 2005, s. 153; T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Kraków 2003, s. 407; Z. Gostyński, (w:) Kodeks postępowania karnego, Warszawa 1998, s. 437; E. Skrętowicz, (w:) Proces karny. Część ogólna, Karków-Lublin 2002, s. 273.

⁵ Zob. J. Tylman, *op. cit.*, s. 154.

⁶ T. Grzegorzczak, *op. cit.*, s. 410.

⁷ Tamże, s. 410.

⁸ S. Waltoś, Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2005, s. 301.

⁹ P. Hofmański, Konwencja Europejska a prawo karne, Toruń 1995, s. 256.

stępowania przygotowawczego konieczna jest znajomość ustaleń faktycznych w toku śledztwa lub dochodzenia¹⁰. Przywołać w tym miejscu należy stanowisko Sądu Najwyższego, który stwierdził, że funkcją przepisu art. 156 § 1 k.p.k. jest uczynienie realnym zagwarantowanego w art. 6 k.p.k. prawa do obrony podejrzanego¹¹. W tej kwestii należy dodać, że art. 6 ust. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności stanowi, że każdy oskarżony ma, co najmniej, prawo do otrzymania szczegółowej informacji o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia oraz posiadania możliwości do przygotowania obrony. Przyjąć należy, że określone w art. 6 ust. 3 Konwencji uprawnienia oskarżonego (podejrzanego) obejmują w postępowaniu przygotowawczym uprawnienia do otrzymania szczegółowej informacji o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu zarzutu oraz posiadania możliwości do przygotowania obrony. Realizacja pierwszego z wymienionych uprawnień będzie sprowadzała się nie tylko do możliwości żądania podania mu ustnie podstaw zarzutu oraz sporządzenia na piśmie uzasadnienia postanowienia o przedstawieniu zarzutu (art. 313 § 3 k.p.k.), ale także do poznania dowodów zgromadzonych przez organy ścigania. Z kolei, to uprawnienie, łącznie z uprawnieniem do posiadania możliwości do przygotowania obrony, obejmuje prawo podejrzanego do żądania udostępnienia mu zebranego materiału dowodowego, w tym akt postępowania przygotowawczego.

Kwestia dostępu podejrzanego do akt postępowania przygotowawczego jest też postrzegana przez pryzmat zasady kontradyktoryjności. Związek uprawnienia podejrzanego do dostępu do akt sprawy z zasadą kontradyktoryjności dostrzegany jest zwłaszcza przez Europejski Trybunał Praw Człowieka¹². W zasadzie jej punkt ciężkości spoczywa na równości uprawnień przeciwstawnych stron¹³, a w postępowaniu przygotowawczym programowo toczą ze sobą spór podejrzany i pokrzywdzony. Stosunek ten zmienia się przy wykonywaniu czynności sądowych w postępowaniu przygotowawczym, gdyż stosownie do art. 299 § 3 k.p.k. prokuratorowi przysługują wtedy prawa strony. Czynnościami sądowymi w postępowaniu przygotowawczym, w których najwyraźniej widać związek zasady równości broni z dostępem podejrzanego do akt sprawy, jest stosowanie i przedłużanie tymczasowego aresztowania.

¹⁰ J. G r a j e w s k i, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2004, s. 62.

¹¹ Wyrok SN z dnia 1 kwietnia 2004 r., II KK 296/2003, KZS 2004, nr 7–8, poz. 38.

¹² Wyrok ETPCz z dnia 25 czerwca 2002 r., 24244/94, Migoń v. Polska, LEX nr 53649; wyrok ETPCz z dnia 30 marca 1989 r., 10444/83, Lamy v. Belgium, <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1989/5.html>; wyrok ETPCz z dnia 13 lutego 2001 r., 23541/94; wyrok ETPCz z dnia 13 lutego 2001 r., 24479/94; wyrok ETPCz z dnia 13 lutego 2001 r., 25116/94.

¹³ S. W a l t o ś, *op. cit.*, s. 277.

Analizując kwestię dostępu podejrzanego do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym przez pryzmat zasady kontryktoryjności, należy uczynić więc zastrzeżenie, że dotyczyć ona będzie nie całego stadium przygotowawczego, a jedynie kwestii incydentalnych w tym stadium, zwłaszcza stosowania i przedłużania tymczasowego aresztowania. W taki też sposób kwestie te dostrzegane są przez Trybunał Praw Człowieka.

W wyroku z dnia 25 czerwca 2002 r., w sprawie Migoń przeciwko Polsce¹⁴, Trybunał, powołując się na zasadę „równości broni” między stronami, tj. prokuratorem i osobą aresztowaną, podkreślił, że – co prawda – „ograniczony dostęp do akt sprawy w zakresie, jaki potrzebny jest do zagwarantowania aresztowanemu możliwości skutecznego zakwestionowania dowodu, na którym oparta była decyzja o zastosowaniu aresztu tymczasowego, może być w pewnych przypadkach przewidziany w postępowaniu dotyczącym kontroli przez sąd zgodności z prawem aresztu. Niemniej, ze względu na istotny ujemny wpływ pozbawienia wolności na fundamentalne prawa jednostki, postępowanie prowadzone na podstawie art. 5 ust. 4 Konwencji (...) powinno w zasadzie odpowiadać, w najszerszym, jak to jest tylko możliwe zakresie, wyznaczonym przez okoliczności toczącego się śledztwa, podstawowym wymogom rzetelnego procesu, takim jak prawo do procesu kontryktoryjnego. Chodzi o to, aby podejrzanym tymczasowo aresztowanym był świadomy istnienia dowodów niekorzystnych dla niego i miał rzeczywistą możliwość odniesienia się do nich”. Wywody Trybunału należy uzupełnić, wskazując, że według art. 5 ust. 4 cytowanej Konwencji każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem. Przepis ten znajduje więc zastosowanie do kwestii udostępnienia akt postępowania przygotowawczego podejrzanemu, który jest tymczasowo aresztowany. W wyroku tym Trybunał, odnosząc się do kwestii udostępniania akt postępowania przygotowawczego, stwierdził też, że z potrzeby zagwarantowania przeprowadzenia skutecznego śledztwa może wynikać konieczność utrzymania w tajemnicy części zebranych podczas śledztwa informacji w celu zapobieżenia wpływaniu na dowody przez podejrzanym i zakłócaniu przebiegu procesu. „Jednakże, ów słuszny skądinąd cel nie może zostać osiągnięty kosztem istotnych ograniczeń prawa do obrony. W związku z tym, informacje ważne z punktu widzenia oceny zgod-

¹⁴ Wyrok ETPCz z dnia 25 czerwca 2002 r., 24244/94, Migoń v. Polska, LEX nr 53649; zob. też B. Gronowska, Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie Migoń przeciwko Polsce (dot. gwarancji procesowych dla osoby tymczasowo aresztowanej), Prok. i Pr. 2002, nr 12, poz. 143.

ności z prawem aresztowania danej osoby należy udostępnić we właściwy sposób obrońcy podejrzanemu”¹⁵.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że sens gwarancji równości broni, mającej zastosowanie w każdym postępowaniu przed sądem, niezależnie od stadium, w jakim postępowanie się toczy, polega na tym, że żadna ze stron nie może być w sytuacji wyraźnie gorszej niż strona przeciwna, gdy chodzi o możliwość przedstawiania swoich argumentów¹⁶. Kontrydiktoryjność postępowania karnego oraz równość broni pomiędzy oskarżeniem a obroną jest też podstawowym aspektem prawa do rzetelnego procesu. Prawo do kontrydiktoryjnego procesu oznacza w sprawach karnych, że zarówno oskarżenie, jak i obrona muszą mieć zagwarantowaną możliwość dowiedzenia się, a następnie ustosunkowania do twierdzeń oraz dowodów przedstawionych przez stronę przeciwną. Podkreślając tę kardynalną zasadę, Trybunał Praw Człowieka w innym orzeczeniu stwierdził jednak, że uprawnienie do wyjawienia wszystkich dowodów nie jest prawem absolutnym. W każdym postępowaniu karnym mogą pojawić się konkurujące (z wymienionym wyżej uprawnieniem) interesy, takie jak bezpieczeństwo narodowe, potrzeba ochrony świadków przed ryzykiem odwetu bądź utrzymania w tajemnicy policyjnych metod prowadzenia śledztwa, które to interesy muszą zostać przeciwstawione prawom oskarżonego. Dlatego, w niektórych sprawach, niezbędnym może okazać się odmowa udzielenia dostępu obronie do pewnej części materiału dowodowego, ażeby chronić podstawowe prawa innej jednostki lub ważny interes publiczny. Jednakże tylko takie środki ograniczające prawa obrony, które są bezwzględnie konieczne, są dozwolone w myśl art. 6 ust. 1 cytowanej Konwencji¹⁷.

Wynika z tego, że Trybunał Praw Człowieka nie stawia wymogu udostępnienia tymczasowo aresztowanemu całości materiałów postępowania przygotowawczego. Jednak podejrzany i jego obrońca powinien mieć dostęp do akt tego postępowania w zakresie niezbędnym do efektywnego podważenia zasadności i legalności aresztowania¹⁸. Stanowisko to znajduje uzasadnienie w wyroku Trybunału w sprawie Lamy przeciwko Belgii¹⁹, w którym

¹⁵ Identyczne stanowisko wyraził Trybunał w decyzji nr 34091/96 z dnia 28 stycznia 2003 r., w sprawie M. B. przeciwko Polsce, LEX nr 74761.

¹⁶ Zob. P. Hofmański, S. Zabłocki, Głosa do wyroku Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 marca 1998 r., 45/19997/829/1035, w sprawie Belziuk przeciwko Polsce, Palestra 1998, nr 7–8/6; C. Nowak, Zasada równości broni w europejskim i polskim postępowaniu karnym, Państwo i Prawo 1999, nr 3, poz. 38.

¹⁷ Zob. wyrok ETPCz z dnia 16 lutego 2000 r., 27052/95, w sprawie Jasper v. Wielka Brytania, LEX nr 76902 oraz wyrok ETPCz z dnia 16 lutego 2000 r., 28901/95, w sprawie Rowe i Davis v. Wielka Brytania, LEX nr 76903.

¹⁸ Por. M. Wąsek-Wiaderek, Zasada równości stron w polskim procesie karnym w perspektywie porównawczej, Kraków 2003, s. 199.

¹⁹ Wyrok ETPCz z dnia 30 marca 1989 r., 10444/83, w sprawie Lamy v. Belgium, <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1989/5.html>

stwierdzono, że umożliwienie skutecznego kwestionowania twierdzeń lub poglądów, które oskarżenie opiera na dokumentach znajdujących się w aktach sprawy, w niektórych przypadkach może wymagać tego, żeby obronie został zagwarantowany dostęp do tych dokumentów²⁰. Natomiast w sprawach Garcia Alva przeciwko Niemcom²¹, Lietzow przeciwko Niemcom²² i Schöps przeciwko Niemcom²³, Trybunał przyjął, że nie gwarantuje „równości broni” postępowanie, w którym obrońca aresztowanego nie ma dostępu do tych dokumentów w aktach sprawy, które mają istotne znaczenie dla efektywnego podważania zasadności tymczasowego aresztowania podejrzanego²⁴.

Zagadnienie dostępu podejrzanego tymczasowo aresztowanego do akt postępowania przygotowawczego rozpatrywane przez pryzmat standardu określonego w art. 5 ust. 4 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności obejmuje również kwestię udostępnienia podejrzanemu wniosku prokuratora o zastosowanie bądź przedłużenie tymczasowego aresztowania. W polskich przepisach prawa dotyczących postępowania karnego powyższa kwestia nie została dotychczas uregulowana. Natomiast, jest podnoszona w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W sprawie Osvath przeciwko Węgrom²⁵ Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji, albowiem „nawet jeśli (aresztowany) miał możliwość osobistego udziału w posiedzeniach sądu w przedmiocie przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania lub mógł być na nich reprezentowany przez obrońcę, okoliczność ta nie była wystarczająca dla zapewnienia mu odpowiedniej możliwości skomentowania argumentów prokuratora, (...) gdyż tymczasowe aresztowanie (...) było kilkakrotnie przedłużane bez uprzedniego doręczenia mu kopii wniosku prokuratora w tym zakresie. (...) W tych okolicznościach Trybunał jest przekonany, że skarżącemu nie zagwarantowano rzeczywiście kontradiktoryjnej procedury (rozpatrywania wniosków o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania)”²⁶. Dla jasności omawianego orzeczenia należy przytoczyć, że zgodnie z art. 379A § 4 węgierskiego kodeksu postępowania karnego, prokurator występuje do sądu z wnioskiem o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania nie

²⁰ Podobnie, wyrok ETPCz z dnia 22 czerwca 2004 r., 29687/96, w sprawie *Wesołowski v. Polska*, Biuletyn Biura Informacji Rady Europy 2004/3/117.

²¹ Wyrok ETPCz z dnia 13 lutego 2001 r., 23541/94.

²² Wyrok ETPCz z dnia 13 lutego 2001 r., 24479/94.

²³ Wyrok ETPCz z dnia 13 lutego 2001 r., 25116/94.

²⁴ Zob. M. Wąsek-Wiaderek, *Zasada...*, s. 200.

²⁵ Wyrok Drugiej Izby ETPCz z dnia 5 lipca 2005 r., nr 20723/02, Przegląd orzecznictwa europejskiego dotyczącego spraw karnych 2005/3/10.

²⁶ Por. *Nikolova v. Bułgaria*, skarga nr 31195/96, ECHR 1999 – II, § 63; *Niedbała v. Polska*, skarga nr 27915, wyrok z 4 lipca 2000 r.; *Ilijkov v. Bułgaria*, skarga nr 33977/96, wyrok z dnia 26 lipca 2001 r.

później niż 5 dni przed upływem terminu stosowania tego środka zapobiegawczego. Wniosek oskarżonego i jego obrońcy o uchylenie stosowania tymczasowego aresztowania przekazuje się do sądu właściwego za pośrednictwem prokuratora. Przed podjęciem decyzji w przedmiocie wniosku sąd wysłuchuje oskarżonego, jeżeli powołano się w nim na nowe okoliczności. W przeciwnym razie wydaje postanowienie bez wysłuchania stron. Wydaje się, że intencją Trybunału w cytowanym wyroku było stwierdzenie, iż doręczanie tymczasowo aresztowanemu oskarżonemu i jego obrońcy wniosków prokuratora o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania jest niezbędnym elementem standardu rzetelnej procedury określonego w art. 5 ust. 4 Konwencji²⁷.

IV. Wobec tego, że w postępowaniu przygotowawczym zasadą jest nie jawność akt sprawy, lecz ich utajnienie wobec stron, dostęp do akt jest uzależniony od zgody prowadzącego to postępowanie. Pomimo to, organ procesowy winien w bardzo wnikliwy sposób wyważyć – z jednej strony chronione standardami konwencyjnymi interesy i prawa podejrzanego, a z drugiej strony interes skutecznego ścigania w postępowaniu przygotowawczym. Z tego względu wszelki „automatyzm” decyzji w przedmiocie udostępnienia akt postępowania przygotowawczego nie może spotkać się z akceptacją²⁸. Poza tym, odmawiając podejrzanemu udostępnienia akt sprawy, należy wskazać, czy chodzi o całe akta, czy jedynie określoną ich część albo niektóre dokumenty. Wydaje się bowiem, że tylko w nielicznych sprawach znajdą przesłanki pozwalające na odmówienie podejrzanemu dostępu do całości akt sprawy, natomiast w większości wypadków odmowa będzie mogła być ograniczona jedynie do części akt, a nawet poszczególnych dokumentów.

Pomimo dominowania w postępowaniu przygotowawczym zasady tajności, powinnością prowadzącego to postępowanie jest poszanowanie prawa do obrony podejrzanego oraz zasady kontrydiktoryjności postępowania. Poza tym, zapewnienie podejrzanemu dostępu do akt sprawy jest jedną z podstawowych gwarancji zasady jawności postępowania wobec stron i ich przedstawicieli procesowych. Odmawianie podejrzanemu dostępu do akt może doprowadzić do zatracenia obiektywizmu prowadzącego postępowanie przygotowawcze.

²⁷ Por. M. Wąsek-Wiaderek, (w:) Przegląd orzecznictwa europejskiego dotyczącego spraw karnych 2005/3/11. W sprawie Łaskiewicz przeciwko Polsce (częściowa decyzja Czwartej Izby ETPCz w przedmiocie dopuszczalności skargi nr 28481/03 z dnia 22 listopada 2005 r.) skarżąca powołuje się na to, że jej obrońcy odmówiono dostępu do akt sprawy i możliwości zapoznania się z treścią kolejnych wniosków prokuratora o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania. Decyzją z dnia 22 listopada 2005 r. Trybunał postanowił odroczyć wydanie decyzji w przedmiocie dopuszczalności ww. zarzutów skarżącej i przekazał je Rządowi do ustosunkowania się. Sprawa jest w toku.

²⁸ Por. M. Wąsek-Wiaderek, *Zasada...*, s. 247.

Niezależnie od tych uwag, zgłosić należy postulat zmiany art. 156 § 5 k.p.k. poprzez uzależnienie zgody prowadzącego postępowanie przygotowawcze na udostępnienie podejrzanemu akt sprawy od wystąpienia określonych warunków, które mogą być ujęte w formie przesłanek pozytywnych lub negatywnych. Odmówienie podejrzanemu dostępu do akt sprawy wkracza bowiem w sferę jego uprawnień procesowych i, jako stanowiące istotne ich ograniczenie, powinno być jak najmniej dolegliwe. Odmowa udostępnienia akt sprawy powinna odpowiadać wymogom racjonalności i proporcjonalności. Przywołać w tym miejscu należy konstytucyjną zasadę proporcjonalności wyrażoną w art. 31 ust. 3 zdanie pierwsze ustawy zasadniczej, który stanowi, że ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko (...) wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego (...). Przez ograniczenia „konieczne” dla realizacji wartości wymienionych w cytowanym przepisie należy rozumieć ograniczenia, które spełniają wymóg konieczności i proporcjonalności w ścisłym tego słowa znaczeniu²⁹.

Wprowadzenie do art. 156 § 5 k.p.k. przesłanek określających warunki zgody prowadzącego postępowanie przygotowawcze na udostępnienie akt, a właściwie rzecz ujmując, przesłanek określających warunki odmówienia zgody na udostępnienie akt, w żadnym razie nie naruszy zasady skuteczności ścigania. W tych wszystkich wypadkach, gdy rzeczywiście wystąpią przesłanki uniemożliwiające udostępnienie podejrzanemu akt sprawy z powodu choćby zagrożenia interesów świadków, innych podejrzanych, czy samego śledztwa, organ procesowy nie wyrazi zgody na zaznajomienie się z aktami przez podejrzanego. Natomiast, wprowadzenie do art. 156 § 5 k.p.k. owych przesłanek będzie miało charakter gwarancyjny, ograniczający woluntaryzm prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Wydaje się też, że postulowana zmiana art. 156 § 5 k.p.k. powinna wpłynąć na zwiększenie aktywność podejrzanego w postępowaniu przygotowawczym, która jest najlepszym sposobem wyjaśnienia sprawy i dokonania prawdziwych ustaleń faktycznych (art. 2 § 2 k.p.k.).

²⁹ Zob. K. Wojtyczek, *Zasada proporcjonalności*, (w:) B. Banaszak, A. Preisner, *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, Warszawa 2002, s. 668.